

Проф. др Милан Матић

ПОЛИТИЧКЕ СТРАНКЕ И ФЕДЕРАЛИЗАМ

I

Федерације са две чланице често могу бити политички облици тежи за уставно уређивање и остваривање заједничких циљева, од сложенијих, вишечланих федерација. Елементарна је социолошка чињеница да друштво, па и различити облици удруживања унутар њега, започињу са три члана, структурама у којима је, политички речено, могућна већина као услов одлучивања. Равнотежа у вишечланим федерацијама је доступнија са различитих страна и то често даје већу снагу средишњим структурама, савезној држави и њеним институцијама. У двочланим федерацијама, оба члана су у сталном и непосредном суочавању, суодношењу и процењивању, који могу ићи и до подорења. Они су у положају партнера који се гледају „очи у очи“, и то у ситуацији кад изван њих самих нема праве арбитраже за случај спорова и неслагања, јер нема већине. Отуда је у овим односима и осетљивост на понашање друге стране прилично појачана, а потреба за пажљивим неговањем узајамности и поверења израженија.

Развој, перспективе и евентуалне кризе двочланих федерација имају друкчији смисао и значење, него у вишечланим федералним системима. Двочлана федерална структура је минимум чланства за опстојање федерације, па је проблем кризе и сецесије за такву федерацију питање „бити или не бити“, док у вишечланим федерацијама одвајање једног или више чланова не мора значити крај федералне државе, како је поакзао и недавни случај распада југословенске, или пак бивше совјетске федерације. У условима великих потреба за очувањем федералне заједнице (што у случају малих народа може бити и ззлога њи-

ховог останака), тај императив удруживања и очувања федерације може постати и додатни фактор извесне напетости у федералним односима, који отежава право и дубље федерално повезивање и удруживање. Поред осталих, чини се да је и таква ситуација, после сукцесивне сецесије неколико чланица бивше југословенске федерације и њеног распада, довела до импровизованих у многе привремених решења о двочланој федерацији Србије и Црне Горе по тзв. жабљачком уставу, тако да у садашњем облику ова федерација има различита обележја „недовршене државе“. Тренутни компромиси и прелазна решења у овом уставу одражавају стање у односима у федерацији као стално „отворено“, а посебно се то огледа у непотпуном уставном утемељењу и ефикасности савезне државе. Очито је присуство одређених конфедералних елемената, јер уставна позиција и политичка моћ чланица премашују снагу и улогу савезне државе, а чланице функционишу и делују и мимо федералних оквира. То дифузно стање у федералним односима показују, пре свега, да и поред релативно широке спознаје о основама удруживања и „хомологом ткиву“ српско-црногорске федерације, доброволни и демократски споразум две чланице о свим принципима и елементима удруживања, који би били адекватни овој израженој сродности и блискости, није био доведен до завршетка, нити демократски потврђен референдумом грађана обе чланице. То је отворило проблем идентитета, па и легитимности нове федерације, који су, за сада, утемељенији у друштвеној основи и међу грађанима Србије и Црне Горе, него у политичким решењима. Свакако, такав раскорак је извор недоумица и сметњи у функционисању и погледима на заједничку будућност народа у новој савезној држави. То се најпре мора отклонити, што је први услов стабилности федерације, којој у ближој перспективи предстоји и даље територијално ширење и придруживање делова српског народа са других простора бивше југословенске федерације. С друге стране, ово стање у знатној мери подстиче и мање или више отворене сепаратистичке тенденције, видљиве нарочито у програмима и деловању неких политичких странака у Србији и Црној Гори. Извори тог сепаратизма могу бити у старом црногорском сепаратизму и „двоумицама“, али и у непреназиђеном српском пијемонтизму и „матичности“. Ништа мање, они су подржавани страним интересима и утицајима који иду ка трајнијем одвајању и потчињавању и једног и другог народа, али и са општом националистичком репресијом посткомунистичких друштава, која се са сломом система вредности везаног за есхатолошку идеологију „краја историје“, радикално окрећу ка прошлости и традицијама народа, нације и националне државе. Очито је, међутим, да узалудна билансна трагања и надметања у тражењу „историјске дубине“ и порекла сопствене државе у овој епохи и збиљи, у овим тешким и судбинским временима са друкчијом околином и питањима, може бити само

јалов покушај тражења сигурности и уточиште у ономе што је прошло и одвајање од ововремених питања и задатака који својим судбинским смислом нису мање значајни за Србе и Црногорце, од било којих раздобља њихове борбе за национално самоодржање у прошлости. Јалово трошење снага на стална преиспитивања прошлости потврђује стару Токвилову мисао да су демократске нације „мало заокупљене оним што је било и да је њима важнија визија онога што ће бити“. Чини се да у том духу треба да се одвијају и прави и дубљи договори и расправе о будућности југословенске федерације. Најзад, међу факторима који отежавају процес стварања једне аутентичне федерације, свакако су и лидерске амбиције државних вођстава и партијских првака, који нарочито експлоатишу мотиве одвајања као наводног растерећења било једне или друге стране од „бремена обавеза“, које је према међународној заједници наследила нова југословенска федерација и то правдају евентуалним економским и другим користима (мир, стабилност, пријем у међународну заједницу, економски просперитет), који би се, наводно, најбоље постигли помоћу сепаратизма. При том се заборавља да стратегија развијених западних земаља према посткомунистичким земаљама и народима није мотивисана жељама за њиховим економским напретком и демократизацијом, већ за потчињавањем и стварањем зависне политичке периферије почев од разоружавања, преко технолошке деградације и експлоатације, до тоталне зависности и стварања индустријско-сировинских додатака и нуклеарних депонија најразвијенијих земаља света. У том светлу ваља оценити и наивна веровања, па и програмске оријентације појединих странака, које у безусловном везивању за водеће структуре западног света, у временима која сведоче о слому либералног етоса и преласку на политику силе и „глобалног моделирања“, налазе политичку формулу нашег друштвеног напретка и демократског преображаја. Насупрот свему овоме, у временима тешких искушења, сукоба и криза на нашим просторима и у свету који нас окружује — ништа природније не изгледа од потребе удруживања и даљег, дубљег повезивања међу сродним и у основи истим заједницама и народима. У односу на ту историјску потребу и чињеницу, ослобођену свих предрасуда и оптерећења прошлости, свих политизованих и измишљених супротности и разлика, „породичне свађе“, суревњивости и каиновске зависти, изгледају исувише ситни мотиви и разлози за подвајања и супротстављања.

Кад је реч о федерацијама, присутна је једна успштена академска пројекција да је главни услов стабилности федералних уређења релативно мали степен разлика, социјалних, економских и културних, међу будућим чланицама, као и пуна добровољност и равноправност у исказивању жеље и одлуке о удруживању. У случају двочлане југословенске федерације, пред нама су заједнице са релативно израженим *квантитативним* разлика-

ма у погледу територије, броја становника, а донекле и нивоа развоја, али у исто време са високим ступњем квалитативних сродности и истоветности, које сведоче о уједначености „друштвеног ткива федерације“. Објективно посматрано, обележја и елементи те блискости много су значајнији а будућност федеративне и сваке друге заједнице, од спољашњих и квантитативних разлика, које се могу регулисати и одговарајућим уставним решењима, принципима одлучивања и сл., што је и иначе честа пракса у другим федерацијама. С тим у вези, ваља имати у виду и појачану осетљивост мање заједнице у саставу федерације, присутне или потенцијалне сумње у погледу њеног положаја и изражавања сопственог субјективитета унутар федеративне целине. Али, таква осећања и доживљавања разлика заправо још више обавезују на потребу истински демократског и слободног утемељења федерације, од самог почетка (споразум о удруживању), до других, па наизглед и оних „мањих“ уставних питања и решења као што су састав савезних органа или начин креирања политике, нарочито спољне и економске политике, политике развоја земље као целине и сл. У случају југословенске федерације, блискост друштвене структуре, културе, економије и будућих интереса чланица, свакако је неупоредиво већа него што је то био случај код других савремених двочланих федерација које су претрпеле кризу и распале се, као што су Пакистан, Чехословачка и сл. Примера ради, у Чешкословачкој су видљиве разлике: „европске“ оријентације Прага и више „национална оријентација“ Братиславе, културне, па и економске разлике, непосредно суседство уједињене Немачке и „сенка“ над било каквим већим словенским државама у близини и сл. У случају црногорско-српске федерације свих тих разлика нема, иако је видљив напор сепаратистичких снага и партија да потенцирају једно психолошки негативно осећање према федерацији као политичком простору у коме ће једна или друга страна „изгубити свој идентитет“ или „националну традицију и достојанство“, утопити се у нечем „неодређеном“ или „неизвесном“ и т. сл. Такви апели на националне сентименте, карактеристични за популистичке странке и групе, у кризним временима нису за потцењивање, иако су објективно маргинална појава у односу на дубоке корене узајамности и заједништва народа у прошлости и још више: пред искушењима и опасностима овог, данашњег света и времена, које уистину много више прети будућности, идентитету, па и опстанку малих народа на олујним просторима Балкана. Не видети те основне чињенице, значи подлећи фаталном политичком слепилу и ускогрудости, са могућним кобним последицама за нашу заједничку судбину.

II

Историја модерне уставности и федерализма, у распону дужем од два столећа, потврдила је давно познато искуство да је постојање стабилних и активних савезних странака, један од кључних услова и чињеница чврстине и демократског развоја федеративних заједница. Разумљиво, такав фактор је пре свега демократски и плуралистички систем партијског организовања, који је у довољној мери оријентисан ка политици и проблемима развоја федеративне целине. С друге стране, чак су и монистички системи идеолошке и партијске државе, мада са крајњим негативним импликацијама и исходима, показали тај значај партијског организовања за кохезију федерације. Најближи је пример управо бивше југословенске федерације, која се одржавала на харизми врховног вође и партијском монопољу једне партије (и њеном поседу државе), као главна полуга и трансмисија читавог федеративног поретка. Познато је, заправо, да је распад федерације започео и настао се управо са нестајањем тог федеративног карактера владајуће партије, њеним претварањем у низ филијала националних олигархија и њихових сепаратистичких циљева. Стање у бившој Југославији добро описује један извод из написа Фицроја Маклина (Maclean), који каже „Југославија је необична и веома сложена и разноврсна земља, што се види из чињенице да у њој има шест република, пет нација, четири језика, три религије, два писма, а само једна партија, која од свих тих разлика ствара јединство“.¹

Иако је ноторно да монопартизам у федеративним системима одударе од слободног и демократског удруживања и самог појма „јединства у различитостима“ и у крајњој линији споља разара плодно демократско јединство различитости, па и саму федерацију, овај став јасно показује на значај партијског организовања за карактер и судбину федерације. Управо због монопартизма као реалне позадине читаве политике, па и федерализма, Карл Фридрих (Friedrich) је својевремено југословенску федерацију навео као пример тзв. *фасадног федерализма*, који споља изражава разлике, а изнутра политички монспол и једнопартијску диктатуру на чијем је врху власт вође. Потенцирање политике и потискивање друштвеног и демократског, па и разлика које сачињавају темеље федерализма, смањује мобилизаторске потенцијале „политичког и идеолошког друштва“, које функционише само на нижим ступњевима обнове и развоја економије, док на вишим ступњевима доводи до кризе и гомилања неразрешених сукоба, а на крају и распада. Уместо живе и активне размене друштвених и политичких интереса, расту формалне легитимацијске аспирације владајућих структура (пар-

¹ Цит. према Ј. Становчић, *How Political and Constitutional Institutions Deal with a People of Ethnic Diversity, The Yugoslav Experience*, у зборнику *Forging Unity out of Diversity*, AEI, Washington, 1989, стр. 369.

тијских и олигархијских), све до слома развојних способности друштва и тоталног гушења могућних демократских промена.

С друге стране, ни системи са исувише разуђеним и неартикулисаним партијским плурализмом, без ширине хоризонта и способности да обухвате федералну целину и заједничке интересе, нису погодан партијски оквир за демократску стабилност и складан развој федеративних система. Такво стање добро илуструје карактер партије у Индији, земљи етничког и културног (посебно језичког и религијског) плурализма и федератизма. Комунализам бројних странака, њихово деловање као сервиса уситњених локалних интереса, стални је извор фрагментације интереса и слабљења политичког јединства земље. Познати индијски истраживач Ф. С. Нариман (Nariman) каже о томе: „Политичке странке, организоване на локалној (комуналној) основи су тотална негација демократије и слободне владавине. Такве странке изричито не заступају интересе земље и зато немају ни жеље ни способности да учине било шта добро за земљу. Оне само могу да распирују пожаре комунализма и да се у земљи, каква је Индија, обраћају незнању и религијским осећањима људи да би придобили њихове гласове. Модерна Индија не може да допусти разарајућа дејства политике комунализма.“²

Значајно је да овај истраживач указује на веома негативна дејства и последице претераног уношења различитих колективних и групних идентитета и вредности у партијску политику и политичке процесе, укључујући и најразличитије манипулације и политичке злоупотребе тих вредности и идентификација (нарочито религијских, али и етничких, језичких, обичајно-културних и других). Острашћеност и политички фундаментализам политике која почива на апсолутизацији вредности којих се ниједан субјект не одриче (припадање верској или етничкој заједници и сл.), од политичке позорнице једне земље ствара простор са безброј препрека и странпутица, од којих демократски консензуси и компромиси постају неостварљиви, неприступачни. Слично стање видимо данас у многим земљама посткомунистичке историје Источне европе, па и у нас, са пролиферацијом национализма и популизма, као и са рехабилитацијом нове форме органске (колективистичке, националистичке) форме политике у којој се поништава индивидуални, грађански субјективитет и уводи нова врста премоћи колективног над личним преко ексклузивних представника новог органицизма (партијских и других вођа и олигархија). Очито је да без ширег утемељивања елемената једне аутентичне либералне традиције (код нас име либерализам преузимају чак и најрадикалнији национал-сепаратисти!) и државе са реалнијим исходцима у демократији и грађанину, тешко да може бити говора о демократском напрет-

² Исти зборник, пр. Фали Сам Наримана. *The Indian Constitution, An Experiment in Unity and Diversity*, стр. 45—46.

ку друштва, а са њим и стварања нових темеља федерализма, попут оних земаља каква је, на пример, Швајцарска.

III

Федерализам је прилика не само за општу демократизацију система већ и за већу демократску толерантност партија, њихов шири политички хоризонт и богатство у изражавању друштвених разноликости, насупротив свакој фундаменталистичкој искључивости и затворености, од којих сваки остатак демократских снага трули и закржљава. Једна од многих важних функција политичких странака јесте политизација друштва на крупним питањима федералне политике а посебно одгајање компетентних и толерантних демократских елита и кадрова, способних да се одупру необуздатим центрифугалним тенденцијама и уским, себичним и парцијалним интересима унутар и између чланица федерације. У земљама дуже либералне традиције, као што је нпр. Холандија, демократија схваћена као „утаковица одговорних елита за политичко вођство“, базични расцепи у друштвеној и културној сфери који деле групације протестаната, католика и атеиста, успешно се савлађују споразумима елита на најширем националном нивоу, у Парламенту. Значајно је да у овој земљи, као и у Енглеској, припадници либералних демократских елита израстају веома споро и постепеним напредовањем од доњих нивоа партијске хијерархије и државног апарата, до кључних функција у партији и држави. Тај начин подизања политичара, доводи до тога да они од самог почетка знају за праву меру свог положаја и утицаја и да, сходно томе, делују као службеници друштва и општих интереса, а не ужих партијских групација. Сигурно је да ове и многе друге функције партија у политичким системима (унитарним и савезним) сведоче о томе да постоје знатна искуства о путевима унапређивања демократског процеса и демократске толеранције који су од животног значаја за стабилност и демократски карактер федералних система. Д. Каванаг (Cavanagh), познати теоретичар политичке културе, посебно указује на значај постојања либералних елита (структурно утемељених на средњим класама) за функционисање отвореног демократског процеса и за узајамну осетљивост вођства, али и друштва и јавности (грађана), за питања од општег и заједничког интереса за земљу као целину.

Какво је стање партијског организовања у нашој земљи данас, посебно са становишта развоја и перспективе демократског федерализма? Уочљива је, најпре, велика бројност различитих странака, па и њихов пораст, што замагљује политички процес и изазива дифузију и дивергенцију политичких интереса, њихово уситњавање и затварање у уже националне, па и локалне оквире. Ми заправо и немамо правих савезних странака, већ

вођства воде и одређују границе федералне политике, а оне су по правилу уже од „националних“ политика, тако да је федерација нека врста Прокрустове постеле интереса чланица, где је сваки шири самостални покрет отежан, тако да прети нека врста акинезије или немоћи федералне структуре. Прекобројност партија је позната појава у новијој историји земаља које су раније имале монопартијски систем, али су многе од њих (нпр. Шпанија после Франка) успеле да тај број сведу на разумну меру већих партија, нарочито преко изборног система. Друго, у нас је уочљив раскорак између партија опште универзалистичке) либералне оријентације на једној и уско националних популистичких партија на другој страни, иако је демократска реторика и симболика у веома широкој употреби као инструмент манипулације. Треће, веома мало партија посебно програмски разрађује свој однос према облику, темељима и носећим стубовима, односно перспективама југословенског заједништва и садашње федерације са променама које у непосредној будућности свакако предстоје. Као и у уставу, то се питање држи отвореним, што значи избегавање великог дела партије да се са тим виталним проблемом отворено суочи и да се ту преузму јасне сопствене обавезе и одговорности. Дакле, преовлађује популистичко маневрисање различитим опцијама у питању које залази у животне интересе и будућност народа и сваког грађанина у нашој земљи.

Иако су „демократија“ (донекле и „национални интереси“) страначки и програмски слогани у општој употреби, странке у нашој земљи су и даље више партије власти и партије вођа (добрим делом и партије користи и привилегија), него што су стварно укоренење у друштвеним, па и истинским и дугорочним националним интересима и интересима заједништва у федерацији. Све то објашњава упорно опстојавање разних партија без чланова, често сакривених у ефемерне коалиције, без стварне перспективе да буду чинилац позитивног решавања унутрашњих и спољних конфликата у које су се наше земље и друштво заплели током минулих година, а једна од полуга решавања тих питања је управо демократска федерација. Очито је да се многе партије држе на престижу само једног човека (главног вође), по чему се садашње структуре мало разликују од старих комунистичких партија (сада имамо монизам унутар плурализма). Наше партије је тешко сместити у традиционалне грунације (десне — леве, партије друштва — партије нације), а сличности програма су изразите, што значи да нема чврстих идеолошких оријентација и обавеза странака према друштву. Националистичка и демократска реторика, коју партије користе са различитим успехом (а чињеница је да у свом раздобљу без „одbrane националних интереса“ нико нема шансе да преузме и задржи власт), још увек не значи да су наше партије уистину праве националне и демократске партије. Њихова битна одлика је политички

популизам амбициозних лидера, о чему најбоље сведоче често непојмљиви политички маневри и заокрети партија у отвореним сукобима за посед власти *по сваку цену* (олако стварање и раскидање савезништва, инструментализација националних интереса за сврхе јачања на позицијама власти или њеног освајања и сл.). Сва ова обележја партија постају посебно уочљива у изборним периодима и кампањама, у којима се потхрањују илузије народа о могућном продужењу државног патернализма. „блиским перспективама“ решења унутрашње кризе и спољашње изолације и сл. Тако је нпр. опозиција у Србији на изборима 1992, изабрала погрешну стратегију ослона на Запад (у време његовог окретања против Србије), иступала је без националне платформе (коју је „уступила“ СПС-у), а деловала је углавном у Београду. То је владајућој странци омогућило да изведе неколико бриљантних популистичких маневара, којима је освојила релативно највећи број гласова, и поред много промашаја у унутрашњој и спољној политици. Опозиционе партије, оптерећене апсолутистичким амбицијама појединих вођа, који претендују на заступање целе опозиционе структуре, подлегле су унутрашњим поделама око власти и популистичким аспирацијама својих лидера, много способнијих да деле опозицију, него да унутар ње граде савезе и заједничке оријентације — па су на неколико избора практично помогле владајућој партији да се одржи на власти. Тако се у нашој земљи створила и даље шири лепенка страначке опозиције, али практично још увек *нема праве демократске алтернативе*, па ни могућности алтернативног и демократског решавања проблема земље у целини, укључујући и федерацију. Другим речима, владајуће, као и опозиционе странке још увек остају дубоко у пољу популистичког надметања вођа око власти, него у пољу пуног и ефикасног решавања нагомиланих друштвених, националних, па и федералних проблема.

IV

У чему су данашње могућности преображаја постојеће, претежно негативне и популистичке структуре партија и њиховог даљег прилагођавања потребама демократског напретка нашег друштва, а у овоме и утемељење демократског федерализма? Овде ћу издвојити само неколико значајних могућности.

Најпре, очито је да се оквири партијских оријентација и делатности крећу према центрима стварне власти у систему, а то су данас републике, а не федерација. О стању наше недовршене федерације добро сведочи и чињеница да је то домен који релативно мало или много мање интересује партије, него освајање кључних тачака и полуга власти у републикама. Дакле, први корак ка демократској обнови партијског система, који би постао активна „физиологија демократских процеса“, био би напор у

правцу стварања једне истинске и аутентичне федеративне државе (са две или више јединица, после придруживања српских крајева). Први и битан корак у томе је јасно рашчишћавање свих питања која су услов да савез постане држава у правом смислу речи, а не сурогат државности који је „остатак власти чланица“ и њихових политичких вођстава. У тој расправи треба ићи до краја, а нарочито ту треба подврћи расправи и критици фетишизацију државе и државне традиције, као недодирљивих апсолута у данашњем и оваквом времену. Зашто би тај домен био толико неприкосновен, ако смо сигурни у свој државни идентитет? Само несигурни у себе нису способни да више уложе у заједничко. Неминовна форма у потврди легитимности (делом и идентитета) новог федералног савеза би било *непосредно демократско изјашњавање народа*, чини се да би посебно изјашњавање било неопходно и за друга питања, после свог првог — око могућности демократске регионализације и сл. Тек кад се федерација субјективизује као истинска демократска држава, створиће се простор за израстање савезних демократских, а не ситних, локалистичких и популистичких странака, чији се прави разлог постојања све мање види и налази.

Друго, потребно је радикалније изменити изборни систем тако да се путем коригованог већинског система омогући брже елиминисање маргиналних и ситних странака, које „дижу прашину“, а немају никаквог утицаја ни перспективе. Треба створити веће и стабилније структуре и блокове способне да се суоче са стварним проблемима друштва. Садашњи пропорционални систем, који подржава опстанак и најмањих партија, само отежава демократску реформу партијског система. Случај погубних последица тог система у вајмарској Немачкој и успеси већинског система у сређивању структуре партија у постфранковској Шпанији — илустрација су ове потребе.

Треће, нема „либералнијег“ и хаотичнијег стања око финансирања партија, него што је у нашој земљи. То је поље „бизниса“, и то прљавог, послова који се делом одвијају преко унутрашњих, а делом (веома опасно) преко спољних спонзора и мецена. У томе је важан разлог што многе безначајне структуре и партије упорно „пливају“ на површини политичког живота, без наде да ће икад постати парламентарне странке. Међутим, ствар је много озбиљнија од тога. У друштву „новобогаташа“, ратних профитера и сумњивих спонзора, пут корупције државе, па и федералне, иде преко садашњег начина финансирања партија. Неке пропале банке су и у томе учествовале, као и многи страни спонзори, скупољачи фондова за „националну ствар“, „српску војску“ или „посебну цркву“ у иностранству, за паравојне формације, гарду и сл. Без веома строгих ограничења и контроле финансирања странака неће бити ни обнове партија и постављања политичког живота на стабилније и демократске темеље. Неке садашње толерисане облике финансирања би требало

дефинитивно забранити, а друге знатно ограничити, имајући у виду равноправне шансе за демократску утакмицу у поштеној изборној и политичкој борби странака. Иначе ћемо доћи у ситуацију да после избора, финансијери траже од изабраних надокнаде на њиховим високим положајима у „правној држави“!

Четврто, веома је значајно да демократско отварање странака и њихова обнова у друштвеном и националном интересу буду праћени једним ширим демократским консензусом интелектуалних, културних, духовних и других елита, које су неповезане и разбијене у временима судбинских тешкоћа и искушења за народ и његов спстанак у будућности. Ти слојеви и групе би морали да буду изнад уских страначких деоба и интереса и спремни да се у форми јавног ангажмана, критике и на сваки други јавни и демократски начин појаве као брана необузданом лидерству, узурпацијама, примитивизму који данас харају јавним животом у институцијама друштва. То је један од предуслова ширења политичког хоризонта, па и чувања демократских вредности федеративног заједништва.

Milan Matić

POLITICAL PARTIES AND FEDERALISM

— Summary —

In the first part of this article the author discusses the general quality and characteristics of bifold federation and suggests that in its present state, Yugoslav federal state has the quality of incomplete state with certain ingredients of confederal elements.

In the second part of this article, the author adopts a famous thesis on the necessity of the existence of strong and active *federal* parties, as a prerogative for good functioning and development of federation. Excessive number of (insignificant) parties, their local character and narrow ideological platforms and orientations (without sufficient tolerance and openness), ideological rigidity etc., are unfavourable for system of parties within a federation since this contributes to the destruction of centrifugal tendencies. On the other side, neither narrow monopoly of one of more parties brings favour to federation functioning since it can cause the domination of only one political party of coalition.

In the third part of this article, the author discusses the state of organisation of political parties in present-day Yugoslav federation. He observes the fact that there is an excessive number of small parties in it. Most of them are founded on the reputation and activity of one leader, or an narrow leaders oligarchy, while members are deprived of adequate influence. Policy platforms are fairly diffused and imbalanced which reveals populist intentions »mobilisation of masses« within the wide ideological spectre. Frequent variations of political orientations are observed and even some significant policy turns. There do not exist real federal democratic political parties. Federal state has not yet become »real centre« of authority, which mostly remained within its constituent units, and even political parties operate more as national than federal ones i.e. they operate in national or other narrower territorial and social frameworks.

At the end of this study the author suggests: accomplishment of constitution of federal state and its political and legal subjectivity; reform of election system which will accelerate elimination of small and insignificant political parties from political and parliamentary scene, creation of wider and more influential parties and political blocks focused on widest social issues; completely changed and strictly regulated parties' financial support, models for regulation of the usage of funds in political competition, methods for distribution of property and determination of common basic means necessary for political activity (for example: access to media); work on wide national and social consensus of intellectual, spiritual, cultural and other forces and elites which will contribute to prevention of leadership, usurpation, manipulation and privatisation of political parties i.e. contribute to a wider understanding and foundation of the culture of work and organisation of political parties on wide political horizons of democracy, to authentic national and social interests and to the widest frameworks of the Yugoslav federation.